

**OILAVIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY
IQTISODIY RESURLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI**

Quldasheva Maftuna Musurmon qizi

mustaqil tadqiqotchi, Qarshi davlat texnika universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishda mahalliy iqtisodiy resurslardan foydalanish imkoniyatlari tadqiq etilgan. Oilaviy tadbirkorlik faoliyatida mehnat resurslari, kasbiy ko'nikmalar, mahalliy xomashyo, ishlab chiqarish imkoniyatlari va hududiy bozor talablaridan samarali foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Oilaviy tadbirkorlikning mavjud resurslarni iqtisodiy faoliyatga jalb etish, oilaviy ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishni kengaytirish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash hamda qo'shimcha qiymat yaratishdagi imkoniyatlari tahlil qilingan. Qashqadaryo viloyati sharoitida oilaviy tadbirkorlik faoliyatining hududiy xususiyatlari va mahalliy resurslardan foydalanish yo'nalishlari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishda mavjud iqtisodiy resurslarni hududning bozor talabi va ishlab chiqarish imkoniyatlari bilan uyg'unlashtirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: oilaviy tadbirkorlik, mahalliy iqtisodiy resurslar, mehnat resurslari, mahalliy xomashyo, oilaviy ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, resurslardan samarali foydalanish, qo'shimcha qiymat, hududiy bozor.

Kirish. Bugungi kunda aholining munosib turmush darajasini ta'minlash, daromad manbalarini kengaytirish va kambag'allikni qisqartirish hududiy ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Kambag'allikni qisqartirish faqat aholining moddiy ta'minotini yaxshilash bilan cheklanib qolmay, balki aholining iqtisodiy faolligini oshirish, barqaror daromad manbalarini shakllantirish va mehnat salohiyatidan samarali foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishni ham talab etadi. Shu jihatdan aholining o'z iqtisodiy imkoniyatlaridan foydalanib, mustaqil daromad yaratishiga sharoit yaratish

kambag'allikni qisqartirishning muhim shartlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Aholi daromadlarining shakllanishida uy xo'jaliklarining iqtisodiy faoliyati alohida ahamiyatga ega. Ayniqsa, oilaning mavjud mehnat resurslari, kasbiy ko'nikmalari, ishlab chiqarish tajribasi va mahalliy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini yagona iqtisodiy faoliyatga birlashtiruvchi **oilaviy tadbirkorlik** aholi uchun qo'shimcha va mustaqil daromad manbalarini yaratish imkonini beradi. Oilaviy tadbirkorlikning o'ziga xos jihati shundaki, bunda ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish faoliyatiga oila a'zolarining mehnati jalb etilib, yaratilgan iqtisodiy qiymat bevosita uy xo'jaligining daromad salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Oilaviy tadbirkorlikning rivojlanishi, birinchi navbatda, aholining iqtisodiy faolligini kengaytirish imkonini beradi. Bunda ilgari iqtisodiy faoliyatga to'liq jalb etilmagan oila a'zolarining mehnat jarayoniga qo'shilishi, uy sharoitida ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish faoliyatining yo'lga qo'yilishi hamda mahalliy bozor talabidan foydalanish orqali qo'shimcha daromad olish imkoniyatlari yuzaga keladi. Natijada uy xo'jaligining faqat bitta daromad manbasiga bog'liqligi kamayib, uning iqtisodiy barqarorligi mustahkamlanadi.

Qashqadaryo viloyatida ham oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun muayyan iqtisodiy va ijtimoiy imkoniyatlar mavjud. Hududning demografik salohiyati, mehnat resurslari, qishloq xo'jaligi va xizmat ko'rsatish yo'nalishlarining rivojlanganligi, mahalliy xomashyo va resurslardan foydalanish imkoniyatlari oilaviy biznesning turli shakllarini rivojlantirish uchun sharoit yaratadi. Biroq mavjud imkoniyatlarning real daromad manbaiga aylanishi oilalarning tadbirkorlik faoliyatiga jalb qilinishi, bozor talabini to'g'ri aniqlashi va mavjud iqtisodiy resurslardan samarali foydalanishiga bog'liq.

Shu sababli oilaviy tadbirkorlikni kambag'allikni qisqartirishning faqat bandlikni ta'minlovchi vositasi sifatida emas, balki **uy xo'jaliklarining iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytiruvchi va barqaror daromad manbalarini shakllantiruvchi omil** sifatida o'rganish dolzarb hisoblanadi. Tadqiqotning asosiy e'tibori oilaviy tadbirkorlikning aholining iqtisodiy faolligi, daromad manbalarining

diversifikatsiyasi va kambag'allikni qisqartirish jarayonidagi imkoniyatlarini aniqlashga qaratiladi.

Oilaviy tadbirkorlikning kambag'allikni qisqartirishdagi ahamiyati, avvalo, uy xo'jaliklarining mavjud iqtisodiy imkoniyatlarini daromad keltiruvchi faoliyatga yo'naltirish bilan izohlanadi. Oilaning mehnat resurslari, kasbiy tajribasi, ishlab chiqarish ko'nikmalari va mavjud moddiy imkoniyatlaridan foydalanish orqali qo'shimcha iqtisodiy faoliyatni tashkil etish uy xo'jaligining daromad olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu jihatdan oilaviy tadbirkorlik aholining iqtisodiy faolligini oshirish bilan bir qatorda, uy xo'jaliklarining tashqi daromad manbalariga bog'liqligini kamaytirishga xizmat qilishi mumkin.

Oilaviy tadbirkorlikning yana bir muhim jihati **oila a'zolarining iqtisodiy faolligini oshirish** imkoniyatidir. Bunda faqat bitta oila a'zosining daromad topishi emas, balki bir nechta oila a'zolarining umumiy xo'jalik faoliyatida ishtirok etishi orqali oilaning jami iqtisodiy salohiyatidan foydalanish imkoniyati yuzaga keladi. Ayniqsa, mahalliy sharoitda uy sharoitida ishlab chiqarish, hunarmandchilik, xizmat ko'rsatish, qayta ishlash, savdo va boshqa faoliyat turlarining rivojlanishi oilalar uchun qo'shimcha daromad manbalarini yaratishi mumkin.

Bunda oilaviy tadbirkorlikning kambag'allikni qisqartirishdagi ahamiyati faqat daromadning joriy ko'payishi bilan cheklanmaydi. Uning muhim jihati - **oilaning o'z iqtisodiy imkoniyatlarini mustaqil ravishda kengaytirish qobiliyatini shakllantirish**dir. Ya'ni, ijtimoiy yordamga ehtiyojni kamaytirish bilan bir qatorda, mehnat va tadbirkorlik faoliyati orqali mustaqil daromad yaratish imkoniyatlarini kengaytirish uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlik uchun muhimdir.

Qashqadaryo viloyatida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning imkoniyatlari hududning mehnat resurslari, mahalliy ishlab chiqarish an'analari va xizmat ko'rsatish faoliyatining turli shakllarini rivojlantirish imkoniyatlari bilan bog'liq. Ayniqsa, oilaviy mehnatdan foydalanishga asoslangan kichik ishlab chiqarish, hunarmandchilik, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, maishiy va servis xizmatlari kabi yo'nalishlar uy xo'jaliklarining iqtisodiy faolligini kengaytirishi mumkin.

Bunday faoliyatning rivojlanishi natijasida oilaning mavjud resurslari iqtisodiy qiymatga aylantiriladi. Masalan, ilgari faqat uy xo'jaligi ehtiyojlari uchun ishlatilgan mehnat, bilim yoki ishlab chiqarish imkoniyatlari bozor uchun mahsulot va xizmat yaratishga yo'naltirilishi mumkin. Natijada oilaning daromad olish imkoniyati kengayadi, iqtisodiy faollik kuchayadi va kambag'allik xavfini kamaytiruvchi qo'shimcha omil shakllanadi.

Shu sababli Qashqadaryo viloyatida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishda asosiy e'tiborni faqat tadbirkorlik subyektlari sonini oshirishga emas, balki **oilalarning real va barqaror daromad olish imkoniyatlarini kengaytirishga** qaratish lozim.

Oilaviy tadbirkorlik orqali daromad manbalarini diversifikatsiya qilishning ustuvor yo'nalishlari.

Oilaviy tadbirkorlikning uy xo'jaliklari iqtisodiy barqarorligiga ta'sirini kuchaytirishda daromad manbalarini diversifikatsiya qilish muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Daromadlarning faqat bitta manbaga bog'lanib qolishi oilaning iqtisodiy xavflarga nisbatan zaifligini oshiradi. Aksincha, mehnat faoliyati, oilaviy ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, qayta ishlash va boshqa qonuniy iqtisodiy faoliyatlardan daromad olish imkoniyatlarining mavjudligi uy xo'jaligining moliyaviy barqarorligini mustahkamlashi mumkin.

Birinchi navbatda, **oilaviy ishlab chiqarish faoliyatini kengaytirish** orqali mavjud mehnat va moddiy resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlarini oshirish lozim. Oilaning mavjud ko'nikmalari va tajribasiga mos ishlab chiqarish faoliyatini yo'lga qo'yish yangi daromad manbasining shakllanishiga xizmat qiladi. Bunda mahalliy xomashyo va resurslardan foydalanish, kichik hajmdagi ishlab chiqarishni tashkil etish hamda tayyor mahsulotni mahalliy bozorda realizatsiya qilish imkoniyatlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchi yo'nalish - **xizmat ko'rsatish faoliyatini rivojlantirish**. Hududlarda aholining kundalik ehtiyojlariga mos xizmatlarni oilaviy asosda tashkil etish nisbatan kam miqdordagi boshlang'ich resurslar orqali daromad olish imkonini yaratishi mumkin. Maishiy xizmatlar, ta'mirlash, ovqatlanish, transport, ta'lim va

kasbiy ko'nikmalarga asoslangan xizmatlar shular jumlasidandir. Bunday faoliyatlarning rivojlanishi nafaqat tadbirkor oilaning daromadini, balki mahalliy iqtisodiy faollikni ham oshiradi.

Uchinchi yo'nalish sifatida **qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash va qo'shimcha qiymat yaratish** imkoniyatlaridan foydalanish muhimdir. Xom mahsulotni faqat dastlabki shaklda sotish o'rniga uni qayta ishlash, qadoqlash va tayyor mahsulot ko'rinishida bozorga chiqarish oilaning bir birlik resursdan oladigan iqtisodiy manfaatini oshirishi mumkin. Qashqadaryo viloyati sharoitida ushbu yo'nalish ayniqsa mahalliy ishlab chiqarish va qishloq xo'jaligi bilan bog'liq oilaviy faoliyatlar uchun amaliy ahamiyatga ega.

To'rtinchi yo'nalish - **oilaviy mehnat resurslaridan samarali foydalanish**. Oilaviy tadbirkorlikning muhim jihati shundaki, unda oila a'zolarining turli ko'nikma va imkoniyatlarini yagona iqtisodiy faoliyat doirasida birlashtirish mumkin. Mehnat taqsimotining to'g'ri tashkil etilishi ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish jarayonining uzluksizligini ta'minlab, oilaning umumiy daromad olish salohiyatini kengaytirishga yordam beradi.

Beshinchi yo'nalish - **mahsulot va xizmatlarni bozor talabiga moslashtirish**. Oilaviy tadbirkorlikning daromadlilik faqat ishlab chiqarish hajmiga emas, balki iste'molchilar ehtiyojini to'g'ri aniqlash va mahsulotni samarali sotish imkoniyatiga ham bog'liq. Shu sababli oilaviy tadbirkorlik faoliyatini boshlash yoki kengaytirishda mahalliy talab, raqobat muhiti, mahsulotning xaridorgirli va realizatsiya imkoniyatlarini hisobga olish zarur.

Shunday qilib, oilaviy tadbirkorlik orqali daromadlarni diversifikatsiya qilishning asosiy maqsadi oilani shunchaki tadbirkorlik faoliyatiga jalb qilish emas, balki **mavjud mehnat, bilim, tajriba va resurslarni barqaror daromad manbalariga aylantirishdan** iborat. Bunday yondashuv oilalarning iqtisodiy mustaqilligini oshirish va kambag'allik xavfini kamaytirish uchun uzoq muddatli imkoniyat yaratadi.

Amaliy takliflar

Yuqoridagi tahlildan kelib chiqib, oilaviy tadbirkorlikda mahalliy iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish uchun quyidagi yoʻnalishlarni ustuvor deb hisoblaymiz:

Oilalarning mavjud koʻnikma va resurslarini aniqlash asosida tadbirkorlik faoliyatini tanlash amaliyotini kuchaytirish;

Oilaviy ishlab chiqarish va xizmat koʻrsatishni **mahalliy bozor talabiga moslashtirish**;

Qishloq xoʻjaligi va boshqa mahalliy xomashyodan foydalanishda **qayta ishlash va qoʻshimcha qiymat yaratishga** ustuvorlik berish;

Oilaviy tadbirkorlikda bir nechta oila aʼzolarining iqtisodiy faolligini taʼminlash orqali **uy xoʻjaligi daromad manbalarini kengaytirish**;

Oilaviy tadbirkorlikni faqat tadbirkorlik subyektlari sonining koʻpayishi bilan emas, balki **oilada shakllangan barqaror daromad manbasi** nuqtai nazaridan baholash.

Qashqadaryo viloyatida oilaviy tadbirkorlikning rivojlanishi turli iqtisodiy faoliyat turlarini qamrab olmoqda. 2025-yil 1-avgust holatiga viloyatda 3 076 ta oilaviy korxona faoliyat yuritgan boʻlib, ularning eng katta qismi savdo, sanoat, qishloq xoʻjaligi hamda yashash va ovqatlanish xizmatlari sohalariga toʻgʻri kelgan. Mazkur tarkib oilaviy tadbirkorlikni uy xoʻjaliklari uchun turli xil daromad manbalarini shakllantirish imkoniyatiga ega boʻlgan iqtisodiy faoliyat sifatida rivojlantirish mumkinligini koʻrsatadi.

2025-yil 1-sentabr holatiga Qashqadaryoda 3 045 ta oilaviy tadbirkor faoliyat yuritgan. Hududlar boʻyicha Qarshi shahri - 466 ta, Qarshi tumani - 384 ta, Shahrisabz tumani - 353 ta, Gʻuzor tumani - 327 ta va Koʻkdala tumani - 275 ta bilan yuqori koʻrsatkichlarga ega boʻlgan. Oilaviy tadbirkorlikning hududlar boʻyicha notekis taqsimlanganligi mahalliy iqtisodiy sharoit, bozor imkoniyatlari va mavjud resurslardan foydalanish xususiyatlari bilan bogʻliq boʻlishi mumkin. Shu sababli oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish siyosatida hududlarning oʻziga xos iqtisodiy imkoniyatlari, mavjud resurslari va bozor sharoitlarini hisobga olish muhimdir. Qashqadaryo viloyatining 2025-yil yanvar-may oylaridagi iqtisodiy

ko'rsatkichlari ham iqtisodiy faollikning o'sayotganini ko'rsatadi: sanoat ishlab chiqarish fizik hajmi indeksi **105,7 %**, chakana savdo **108,0 %**, bozor xizmatlari **111,2 %** bo'lgan; 1-iyun holatiga faoliyat ko'rsatayotgan kichik tadbirkorlik subyektlari soni **24 048 tani** tashkil etgan.

Xulosa qilib aytganda, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishda mahalliy iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish oilalarning mavjud mehnat, bilim, tajriba va moddiy imkoniyatlarini iqtisodiy faoliyatga jalb etishning muhim yo'nalishlaridan biridir. Qashqadaryo viloyatida oilaviy korxonalar faoliyatining savdo, sanoat, qishloq xo'jaligi hamda xizmat ko'rsatish kabi turli sohalarni qamrab olayotgani oilaviy tadbirkorlik uchun mavjud resurs va faoliyat yo'nalishlarining xilma-xilligini ko'rsatadi.

Shu bois oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishda asosiy e'tiborni faqat tadbirkorlik subyektlari sonini ko'paytirishga emas, balki hududning mavjud mehnat resurslari, mahalliy xomashyosi, ishlab chiqarish tajribasi va bozor imkoniyatlarini samarali uyg'unlashtirishga qaratish maqsadga muvofiq. Ayniqsa, mahalliy xomashyoni qayta ishlash, qo'shimcha qiymat yaratish, oilaviy ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish faoliyatlarini kengaytirish hududiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Natijada oilaviy tadbirkorlikda mavjud mahalliy resurslarni aniqlash, ulardan foydalanishning iqtisodiy jihatdan maqbul yo'nalishlarini belgilash va ishlab chiqarish hamda xizmat ko'rsatish faoliyatini hududiy bozor talabiga moslashtirish oilaviy biznesning barqaror rivojlanishi uchun muhim shart sifatida namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tokarczyk J., Hansen E., Green M., Down J. A Resource-Based View and Market Orientation Theory Examination of the Role of "Familiness" in Family Business Success // *Family Business Review*. - 2007. - Vol. 20, No. 1. - P. 17-31.
2. Sieger P., Zellweger T., Nason R.S., Clinton E. Portfolio Entrepreneurship in Family Firms: A Resource-Based Perspective // *Strategic Entrepreneurship Journal*. - 2011. - Vol. 5, No. 4. - P. 327-351.

3. OECD. *Unlocking Rural Innovation*. - Paris: OECD Publishing, 2022.
4. World Bank. *Non-farm Household Enterprises in Rural Africa: New Empirical Evidence*. - Washington, DC: World Bank.
5. O'zbekiston Respublikasi. "Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida"gi Qonun, O'RQ-327-son, 2012-yil 26-aprel.
6. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Faoliyat ko'rsatayotgan oilaviy korxonalar soni bo'yicha statistik ma'lumotlar. 2025.
7. World Bank. *Entrepreneurs Bring Jobs and Opportunity to Rural Uzbekistan*. 5 February 2026.
8. World Bank. *Enhanced Rural Infrastructure in Uzbekistan to Improve Living Standards and Expand Access to Jobs*. 17 June 2026.